

Азарка, В.У. Функцыі абзаца ў мастацкім тэксце / В.У.Азарка // Письменник – мова – стыль: Матэр. II Міжнар. навук. канф., прысвечанай 75-годдзю з дня нараджэння праф. Л.М.Шакуна: У 2 т. Т. 1. – Мн.: РІВШ БДУ, 2002. — С. 16-18.

Азарка В.У. (Мінск)

Функцыі абзаца ў мастацкім тэксце

Абзацы — тэкставыя адзінкі, якія характарызуюцца кампазіцыйна-стылістычнай значнасцю, сінтаксічнай арганізаванасцю і выдзяляюцца на пісьме чырвоным радком. У творах Кузьмы Чорнага яны функцыянуюць самастойна або ў складзе абзацавага комплекса, выконваючы дзве асноўныя функцыі: архітэктанічную — удзельнічаюць у знешнім члянэнні тэксту, садзейнічаюць успрыняццю асобных частак тэксту і кампазіцыйную — спрыяюць руху дзеяння, раскрыццю тэмы твора, разгортванню яго часавай і прасторавай перспектывы.

Дэталёвая характарыстыка рэчаіснасці з падрабязным пералічэннем шэрагу аб'ектаў, што існуюць адначасова, і іх прымет рэалізуецца ў **абзацах-апісаннях**. Пейзаж, напрыклад, можа ўключаць у сябе бясконцую колькасць дэталей, пісьменнік жа вымушаны, карыстаючыся некалькімі элементамі прасторы, ствараць уражанне яе цэласнасці і непарыўнасці. Гэту задачу праявіць вырашае сегментацыя тэксту на абзацы, кожны з якіх прысвечаны разгляду аднаго аб'екта, адной дэталі. Акрамя таго, змена **абзацаў-апісанняў** дазваляе перайсці ад апісання прыроды да апісання чалавека, пераклучыць увагу з аднаго персанажа на другога, засяродзіцца на ўнутраным стане герояў.

Абзацы-апаўяданні ў творах заўсёды характарызуюцца дынамічнасцю, бо служаць для выражэння часавай, храналагічнай паслядоўнасці дзеянняў або з'яў, адлюстроўваюць сувязь паміж падзеямі. Як правіла, пераход ад аднаго этапа дзеяння да другога Кузьма Чорны маркіруе зменай абзацаў, падкрэсліваючы, што ў некаторы часавы адрэзак нічога незвычайнага не адбывалася, і таму няма патрэбы фіксаваць кожны крок і ўчынак героя. Прамежкі паміж абзацамі становяцца абазначэннем таго часу, які рэальна неабходны, каб выканаць пэўнае дзеянне. Такім чынам, аўтар не пераскоквае з апісання аднаго адрэзка часу на іншы, а дасягае плаўнасці і непарыўнасці часовага руху.

Падзел на абзацы можа паскараць ці замаруджваць мастацкі час:

Нізка навісла цемь, здаецца, ён [Бушмар] бачыў над сабою яе [Амілю] — цвёрдую, моцную, непераможную. У ёй жыў увесь свет, усё там дзейнічала і душыла яго. Ён устаў на ногі. У думках з'явіўся Вінцэнты з сваімі прароцтвамі. Цяпер ужо трывога і крыўда адганялі ад чалавека ўсё іншае. Праходзіў жах, трывога ўсё павялічвалася. Ён зноў лёг, штучна пакашляў і моцна ўголос уздыхнуў.

— Лявон,— пачуў ён голас з двара.

І магло б стаць яму самому дзіўна, каб адно ён мог раздумаць пра гэта: ён самымі пачаткамі адчуванняў сваіх узрадаваўся гэтаму голасу. У той жа момант, як у гарачыню піць, прагнуць ён стаў гэтага слова, каб хоць раз яшчэ яна гэтак сказала [1, т. 4, с. 30].

Вылучэнне рэплікі герояў у асобны абзац абумоўлена правіламі сінтаксісу і пунктуацыі. Разам з тым такое выдзяленне не толькі размяжоўвае мову аўтара і мову персанажа, але і падкрэслівае змены ў хуткасці мастацкага часу. Працягласць рэплікі супадае з працягласцю рэальнага часу. Апошні з абзацаў выражае псіхалагічны стан Бушмара, выкліканы зваротам да яго Амілі, і па часе ён не аддзяляецца ад рэплікі. Аднак вылучаючы апошні абзац, Кузьма Чорны нібы замаруджвае мастацкі час, каб засяродзіць увагу на цікавым і значным, як ён лічыць, моманце.

У некаторых выпадках аўтар аб'ядноўвае ў адзін абзац інфармацыю пра падзеі, якія адбываліся на працягу некалькіх дзён у розных мясцінах, і такім чынам пазбягае празмернай увагі да нязначных, на яго думку, момантаў, якія маглі б замарудзіць развіццё дзеяння. Абзацы-ўстаўкі ўвогуле спыняюць мастацкі час.

Часам чырвоны радок з'яўляецца адзіным сродкам, які вылучае з тэксту разважанні герояў:

<...> *Раз яна [Волечка] сказала:*

— *А ўжо вельмі доўга вайна цягнецца, а ад бацькі ні разу пісьма не было. Я ўжо ведаю, што яго няма жывога.*

Адкуль жа яна можа ведаць? Вось ён дык ведае, што яго бацькі ўжо няма!

Як гоцяца раны зямлі! Ззяе ямінамі разварочаная рыдлёўкамі зямля. Або ляжыць перад чалавечымі вачыма земляное калецтва, калі пройдзе па ёй, як гэта сёння, у нашы ганебныя для чалавецтва дні, ганьба чалавечага генія, танк — стварэнне чалавека дзеля смерці чалавека. Або крывавыя раны зямлі, прабітыя бомбамі. Чорная зямля на краях і дзеля напамінку чалавеку, што ён горш за звера і жывёлу, — травінка, прыліпла да земляной раны. Сонца сушыць скалечанае месца, палощуць дажджы, абвяваюць вятры. Ідзе час. І няма калецтва: ужо ўсё зарасло травой, ужо і дрэўца пасеялася і ўзышло. Расце ўсё вышэй і ўжо здалёк відно. І на месцы, дзе ззяла рана, красуе хараство, і, здаецца, ніякае ўтрапенне не кране тут жыцця прыроды і чалавека. Вялікі доктар — час — спакойна і безупынна ідзе па свеце і лечыць, і гоіць [1, т. 6, с.42-43].

Афармленне рэплік у абзац дакладна размяжоўвае мову аўтара і мову персанажа. Слова аднаго героя (Волечкі) нараджае ў другога (Кастуся) жаданне выказацца, хоць бы і не ўголас. Унутраны маналог маркіруецца ў тэксце вылучэннем у абзац.

Звернем увагу, што апошні абзац вызначаецца значнай аўтаномнасцю свайго зместу, характарызуецца патэнцыяльнай магчымасцю функцыянаваць па-за межамі канкрэтнага твора. Такія **абзацы-разважанні** парушаюць сэнсавое адзінства тэксту, але ў той жа час дадаткова ўзмацняюць кампазіцыйную напружанасць, бо пасля паўзы ў разгортванні дзеяння ўвага чытача абавязкова будзе пераклучана на новы аб'ект.

Аўтар мастацкага твора не толькі прадстаўляе герояў, апісвае месца і час дзеяння, расказвае аб падзеях і іх прычынах, а і ўздзейнічае на чытача. Пісьменніку важна, каб чытач як мага больш поўна і глыбока ўспрымаў мастацкі тэкст. Сегментацыя на абзацы арганізуе матэрыял, дапамагае размяжоўваць, а пры неабходнасці і падкрэсліць сэнсавую значнасць асобных тэкставых адрэзкаў, дазваляе замаруджваць і паскараць мастацкі час.

Літаратура

1. Чорны К. Збор твораў: У 8 т.. — Т.4, 6. — Мн.: Маст. літ., 1973—1974.